JAZYKY A AKTÉRI V JAZYKOVEJ KRAJINE OBCÍ NA SLOVENSKO- -MAĎARSKOM ETNICKY ZMIEŠANOM ÚZEMÍ NA SLOVENSKU¹

GIZELLA SZABÓMIHÁLY

Fakulta stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

SZABÓMIHÁLY, Gizella: Languages and actors in the linguistic landscape in the Slovak-Hungarian ethnically mixed area in Slovakia. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2020, Vol. 71, No 3, pp. 297 – 320.

Abstract: The aim of this paper is to characterize the linguistic landscape of municipalities in Slovakia inhabited by Hungarian minority. Empirical data come from two sources: from BA and MA theses, which were defended in 2015 – 2020 at the Institute of Hungarian Linguistics and Literary Studies at the Faculty of Central European Studies, Constantine the Philosopher University in Nitra and from research project VEGA “Minority variety of the Hungarian language in Slovakia”. As part of the above field research, the linguistic landscape of 82 municipalities in which the Hungarian population makes up at least 20% of the population was mapped. The results fundamentally confirm the research findings of P. Laihonon, who studied linguistic landscape in two municipalities. In all municipalities, the most frequent language was Slovak, this applies to all types of analyzed signs with texts (inscriptions of state and municipal authorities, commercial and private signs). Slovak occurs on at least 80% of signs, the representation of Hungarian as the second most frequent language is between 25 – 55%. The most bilingual Slovak-Hungarian signs are in the southwest of Slovakia, where the largest Hungarian minority lives and where Hungarians form the local majority. On bilingual Slovak-Hungarian signs, the preferred language is Slovak, in terms of information content, it is a duplicate publication of information. Municipal authorities and the commercial sphere have the greatest influence on the formation of the linguistic landscape.

Key words: linguistic landscape, Hungarian minority in Slovakia, bilingualism

ÚVOD

Tematika jazykovej krajiny, teda vizuálnej reprezentácie jazyka(ov) vo verejnom priestore², patrí medzi dynamicky sa rozvíjajúce oblasti sociolingvistiky. Sved-

¹ Štúdia vznikla v rámci projektu VEGA č. 1/0170/18 *Menšinová varieta maďarského jazyka na Slovensku*.

² V humánnej geografii, sociotoponomastike a kultúrnej antropológii sa termínom jazyková krajina označuje areál sociálnej skupiny. Napríklad Krško (Krško, 2016, s. 110) tento pojem definuje nasledovne: „Vymedzenie pojmu jazyková krajina voči onymickému priestoru môžeme chápať v širšom a užšom ponímaní. Pokiaľ sa vrátíme k širšiemu vymedzeniu termínu jazyková krajina, môžeme túto kultúrno-antropologickú jednotku stotožniť skôr s termínom komunikačný register ako širšou kategóriou zahŕňajúcou v sebe apelatívnu i propriálnu časť lexikálneho systému a ďalšie komunikačné zložky. V užšom chápaní by sme mohli jazykovú krajinu stotožniť s onymickým priestorom a súborom jednotlivých onymických scén.“

čia o tom nielen stovky štúdií a desiatky knižných publikácií, ale aj skutočnosť, že od roku 2015 vychádza pod názvom *Linguistic Landscape* časopis venovaný týmto výskumom. V slovenskej lingvistike sa táto téma objavila v poslednom desaťročí, spomenieme tu štúdie Lucie Molnár Satinskej (Satinská, 2014), Milana Ferenčíka (Ferenčík, 2013; 2014; 2015) alebo Zuzany Gašovej (Gašová, 2020), resp. najnovšiu publikáciu *Od textu k prekladu XIV. 2. časť. Linguistic Landscape* (Đurišová (ed.), 2020), ďalej bakalárske, diplomové a dizertačné práce, ktoré vznikli na rôznych univerzitách na Slovensku, najmä na Prešovskej univerzite. Spomenuté práce skúmajú jazykovú krajinu vybranej lokality, napr. Prešova, Sobraniec, Vysokých Tatier, Banskej Bystrice, Bardejova, Košíc, Levoče, predovšetkým z dvoch aspektov, a to z hľadiska prítomnosti angličtiny ako globálneho jazyka v turistických destináciách a z hľadiska pragmatických funkcií verejných nápisov.

Iný smer predstavujú výskumy a publikácie o jazykovej krajine obcí a miest na slovensko-maďarskom etnicky zmiešanom území, lebo sa sústreďujú na to, aké jazyky sú zastúpené vo verejných textoch rôznych typov, pričom sa, samozrejme, najväčší dôraz kladie na vzťah slovenčiny ako štátneho jazyka a maďarčiny ako regionálne dominantného menšinového jazyka. Prvé štúdie s touto tematikou publikoval fínsky lingvista Petteri Laihonon (2012; 2015a; 2015b; 2016). Jeho prvá štúdia o jazykovej krajine dvoch obcí na juhozápadnom Slovensku (Trhová Hradská a Reka) inšpirovala rad záverečných prác v Ústave maďarskej jazykovedy a literárnej vedy FŠŠ UKF v Nitre. V rokoch 2015 až 2020 bolo v ústave obhájených spolu 48 bakalárskych a diplomových prác s touto tematikou. Cieľom tohto príspevku je na základe týchto prác, ako aj ďalšieho empirického materiálu, ktorý sme zbierali v rámci výskumného projektu VEGA (p. pozn. 1), charakterizovať jazykovú krajinu lokalít na Slovensku obývaných Maďarmi.

1. PRÍSTUPY K PROBLEMATIKE JAZYKA VEREJNÝCH NÁPISOV V MAĎARSKEJ KOMUNITE NA SLOVENSKU

1.1. „Vizuálna dvojjazyčnosť“ a projekty na zmapovanie používania maďarčiny vo verejnom priestore

Z hľadiska zachovania vlastného jazyka je pre menšinové komunity veľmi dôležité, aby bolo možné používať daný menšinový jazyk na verejnosti, a to nielen v ústnej, ale aj v písomnej komunikácii. Z tohto dôvodu sa maďarské politické subjekty a rôzne občianske iniciatívy na Slovensku snažili a snažia v rámci zabezpečenia vyváženejšej slovensko-maďarskej dvojjazyčnosti v obciach a mestách obývaných Maďarmi o „zviditeľnenie“ maďarského jazyka. Prístup je charakteristický tým, že jazyk verejných textov sa skúma výlučne v relácii štátny jazyk (slovenčina) – menšinový jazyk (v našom prípade maďarčina) a z hľadiska uplatňovania menšinových jazykových práv; na označenie paralelného používania slovenčiny a menšinového jazyka sa používa termín *vizuális kétnyelvűség* (v menšej miere *vizuális*

többsnyelvűség). Jeho slovenský ekvivalent *vizuálna dvojjazyčnosť* (resp. *viacjazyčnosť*) sa vďaka niektorým reprezentantom maďarskej menšiny ujal aj v slovenčine. Z iniciatívy bývalého poslanca Európskeho parlamentu za Most-Híd Józsefa Nagya sa v roku 2019 realizovala putovná výstava pod názvom *Visual multilingualism in the EU*, ktorá bola prezentovaná najprv v Štrasburgu a potom v 14 obciach na Slovensku. Je zaujímavé, že v názve výstavy sa vyskytuje slovo *multilingualism*, teda *viacjazyčnosť*, v slovenských médiách, ale aj v maďarských médiách na Slovensku sa však písalo o *vizuálnej dvojjazyčnosti*. Termín *vizuálna dvojjazyčnosť* sa vyskytuje aj v tlačovej správe Úradu splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny (zo 17. 5. 2018), a to v súvislosti s umiestnením dvojjazyčných informačných nápisov v prevádzkach obchodného reťazca Billa na južnom Slovensku.³

Ďalším termínom, ktorý sa používa skôr v maďarských odborných publikáciách, je *vizuális nyelvhasználat*, po slovensky *vizuálne používanie jazyka* (napr. Mísaď, 2016; Tódor, 2018; Presinszky, 2018), a to väčšinou v podobnom význame ako *linguistic landscape*, teda *jazyková krajina*, pričom v týchto výskumoch naďalej stojí v centre pozornosti maďarské nápisy.

V súvislosti so snahami o posilnenie prítomnosti maďarského jazyka vo verejnom priestore sme v posledných tridsiatich rokoch zaznamenali viaceré projekty a iniciatívy, ktoré mali za cieľ zmapovať situáciu v tejto oblasti, informovať verejnosť o jazykových právach alebo vynútiť si ich uplatňovanie. Fórum inštitút pre výskum menšín v Šamoríne v roku 2010 realizoval rozsiahly prieskum v 535 obciach s maďarským obyvateľstvom. Cieľom prieskumu bolo zistiť stav slovensko-maďarskej dvojjazyčnosti, presnejšie používanie maďarského jazyka popri slovenčine v týchto obciach. Počas terénneho výskumu bolo vyhotovených viac ako 20 000 fotografií, z toho väčšia časť (16 000 fotografií) je sprístupnená verejnosti v internetovej databáze inštitútu pod názvom *Emlékművek – emlékhelyek – vizuális nyelvhasználat* (Pomníky – pamätné miesta – vizuálne používanie jazyka).⁴ Niektoré výsledky terénneho výskumu publikovali Marianna Mrvová a Tímea Szilvássyová (Mrva – Szilvássy, 2011). Fórum inštitút sa podieľal ako vydavateľ aj na ďalšom projekte. Autori publikácie *A nyelv helyei, a hely nyelvei*⁵ (Horony – Orosz – Szalay, 2012) v diachrónnom prehľade od roku 1918 až po súčasnosť analyzujú jazykovú

³ „Po sérii stretnutí splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny Lászlóa Bukovszkého s predstaviteľmi obchodných reťazcov sme zaznamenali viditeľné zlepšenie vizuálnej dvojjazyčnosti v niektorých obchodných prevádzkach v obciach s početnou národnostnou menšinou. Teraz sa k týmto subjektom pridala aj Billa, ktorá vo svojich prevádzkach na južnom Slovensku rozširuje dvojjazyčné informačné nápisy. Ide o ďalšiu obchodnú sieť, ktorá sa ústretovo postavila k iniciatíve splnomocnenca týkajúcej sa rozšírenia vizuálnej dvojjazyčnosti a zlepšenia komfortu svojich zákazníkov.“ (<https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vizualna-dvojjazycnost-sa-rozsiruje/>)

⁴ Odkaz na databázu sa nachádza aj v slovenskej verzii webového sídla inštitútu (<http://foruminst.sk/sk/>), samotná databáza je však v maďarskom jazyku (priamy odkaz: <https://kfk.adatbank.sk/>).

⁵ Jazyky miesta, miesta jazykov

politiky aktuálnej moci na území súčasného Slovenska. Politické opatrenia sú ilustrované dobovými fotografiami dvoj- a viacjazyčných nápisov a iných verejných textov.

Z hľadiska skúmania výskytu menšinových jazykov na verejných nápisoch sú dôležité aj materiály Úradu splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny, najmä správy o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín. Posledná publikovaná správa za roky 2017 – 2018 (p. Správa o stave..., 2018) bola vypracovaná na základe údajov od príslušných orgánov verejnej správy. Dotazníky boli rozposlané všetkým orgánom a organizáciám, na ktoré sa vzťahujú ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín, teda majú sídlo v obci, kde podiel príslušníkov maďarskej, rusínskej, ukrajinskej, rómskej nemeckej národnosti dosahuje 20 %. Návratnosť dotazníkov bola vysoká (98 %), teda údaje v správe možno považovať za reprezentatívne. V dotazníku sa osobitné položky vzťahovali na nápisy, ako napr. označenia obcí v jazyku národnostnej menšiny, teda názov⁶ obce na dopravných tabuliach, na staničných budovách, na zastávkach a pod.

Napokon treba spomenúť aj iniciatívy aktivistov skupiny *Dvojajazyčné južné Slovensko*, resp. iných aktivistov, ktorí občas spektakulárnymi akciami upozorňujú na dôležitosť menšinového jazyka na verejných nápisoch (obrázky č. 1 a 2).⁷

1.2. Skúmanie jazykov na verejných nápisoch v teoretickom rámci jazykovej krajiny

Ako je známe, pojem *jazyková krajina* (*linguistic landscape*) zaviedli kanadski lingvisti Rodrigue Landry a Richard Y. Bourhis (Landry – Bourhis, 1997). V resumé na začiatku príspevku autori tento termín používajú na označenie viditeľnosti a nápadnosti jazykov na verejných a komerčných značkách v danej lokalite alebo regióne (Landry – Bourhis, 1997, s. 23).⁸ V odbornej literatúre sa obvyčajne cituje „rozšírenejšia“ definícia, v ktorej sa upresňuje, čo sa má chápať pod nápisom či značkou (sign): sú to dopravné značenia, reklamné bilbordy, názvy ulíc, geografické názvy, nápisy v komerčnej sfére, nápisy na vládnych budovách (pozri Landry – Bourhis, 1997, s. 25). Z definície vyplýva, že termín jazyková krajina sa pôvodne

⁶ Podľa súčasnej legislatívy názov obce je v iba slovenskom jazyku, v menšinových jazykoch je možné označiť obec, v tomto príspevku však budeme používať slovo *názov* aj vo význame označenia obce v jazyku národnostnej menšiny.

⁷ Tieto fotografie vznikli v roku 2011 po novelizácii zákona o používaní jazykov národnostných menšín, ktorá rozšírila možnosti používania maďarského jazyka, a aktivisti poukazovali na absenciu maďarských nápisov. Aktivisti vyčistili a vymaľovali dovtedy chátrajúcu železničnú zastávku v Okoličnej na Ostrove a namontovali maďarský názov obce *Ekel*. Takto chceli upozorniť na skutočnosť, že napriek novelizácii zákona neboli umiestnené maďarské nápisy na staniciach a zastávkach. Na druhej fotografii je nálepka, ktorú vylepili aktivisti na obchody bez maďarských nápisov v Šamoríne, v Dunajskej Strede a v iných mestách.

⁸ „Linguistic landscape refers to the visibility and salience of languages on public and commercial signs in a given territory or region.“

vzťahoval predovšetkým na texty, ktoré sa nachádzajú v exteriéri, na pevných a stacionárnych nosičoch.

V priebehu ďalších rokov sa koncept jazykovej krajiny postupne rozširoval⁹, takže sa už skúmajú aj texty vo verejne prístupných priestoroch vnútri budov i na menších predmetoch, ako sú jedálne a nápojové lístky, pohľadnice, bankovky, vizitky a pod. (porov. napr. Szoták, 2016; Csernicskó, 2019; Gašová, 2020). Dokonca ani pojem jazyka sa nevzťahuje iba na prirodzený jazyk, ale aj na tanec, jedlo, telo a pod., a jazyková krajina sa chápe ako „multilingválny a multimodálny repertoár, ktorý sa používa ako nástroj komunikácie na oslovenie okoloidúcich“ (Pütz – Mundt, 2019, s. 17 – cit. podľa Gorter – Cenoz, 2020).

Obyčajne sa vo vývoji pojmu jazyková krajina rozlišujú dve fázy: prvú fázu charakterizovalo synchrónne, statické a kvantitatívne skúmanie jazykov vo fyzickom priestore, v druhej fáze prevažujú semioticky a kvalitatívne orientované výskumy (Pütz – Mundt, 2019, s. 17 – 18). Výskumy prezentované v tomto príspevku sa realizovali metódami charakteristickými pre prvú fázu, to znamená, že počas terénnych výskumov boli odfotografované texty najmä na trvalých nosičoch vo verejných priestranstvách a údaje sa analyzovali kvantitatívnou metódou (distribúcia a frekvencia jazykov); jazyky a nosiče sa teda chápali v tom význame, ako ich pôvodne chápali R. Landry a R. Bourhis. Z pohľadu súčasného stavu výskumu jazykovej krajiny sa tento prístup môže javiť ako zastaraný, domnievame sa však, že dôsledné mapovanie situácie, zber čo najväčšieho množstva empirických údajov a ich štatistické spracovanie sú nevyhnutné na ciele a podrobnejšie kvalitatívne analýzy.

Ako už bolo spomenuté, priekopníkom v oblasti skúmania jazykovej krajiny v dvojjazyčnom prostredí na Slovensku bol P. Laihonen (Laihonen, 2012, po anglicky 2015a), ktorý okrem distribúcie jazykov na nápisoch skúmal tieto nápisy aj zo semiotického hľadiska a s prihliadnutím na jazykové ideológie ich autorov a čitateľov. V ďalších štúdiách sa P. Laihonen zaoberal aj nápismi súkromných osôb v týchto obciach (Laihonen, 2016) a komerčnými nápismi v centre mesta Dunajská Streda (Laihonen, 2015b). Uvedené štúdie P. Laihonena sú významné aj preto, že mnohé jeho zistenia majú všeobecnú platnosť.

V tejto súvislosti treba ešte spomenúť kratšie príspevky s ukážkami dvojjazyčných nápisov v Komárne a Dunajskej Strede (Győriová Baková, 2013; Misadová, 2016) a príspevok Vojtecha Istóka a Sándora Jánosa Tótha (2020), v ktorom podávajú prehľad o výskumoch zameraných na jazykovú krajinu miest Komárno a maďarské Komárom. Vizuálnou reprezentáciou vlastných mien a propriálno-semiotickým obrazom slovensko-maďarských bilingválnych obcí Slovenska sa zaoberal Ján Bauko (Bauko, 2015; 2018; 2019a; 2019b, s. 137 – 156). Okrem toho bolo obhájených niekoľko záverečných prác s touto tematikou na Univerzite J. Selyeho v Ko-

⁹ Vývojom pojmu jazyková krajina a rôznymi metodologickými prístupmi sa zaoberali mnohí autori (napr. Backhaus, 2007; Backhaus, 2019; Gorter, 2006; Gorter – Cenoz, 2020; Pütz – Mundt (eds.), 2019), preto sa tejto téme nebudeme v tomto príspevku venovať.

márne a na Katedre maďarskej jazykovedy a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

3. VÝSKUM JAZYKOVEJ KRAJINY VYBRANÝCH OBCÍ A MIEST NA JUHU SLOVENSKA

3.1. Skúmané lokality

V rokoch 2015 až 2020 bolo odovzdaných a obhájených 48 bakalárskych a diplomových prác¹⁰ v Ústave maďarskej jazykovedy a literárnej vedy FŠŠ UKF, školiťmi drvivie väčšiny týchto záverečných prác boli Ildikó Vančová a Károly Presinszky. Empirické výskumy a spracovanie materiálu sa realizovali podľa už spomenej štúdie P. Laihonena (P. Laihonen, 2012), v mnohých prípadoch sa okrem zbierania empirického materiálu a vyhotovenia fotodokumentácie uskutočnil aj dotazníkový prieskum na zistenie postojov miestneho obyvateľstva k otázke používania maďarského a slovenského jazyka na verejnosti. Údaje z dotazníkov čiastočne spracoval a publikoval K. Presinszky (Presinszky, 2018). V rámci vyššie spomínaného výskumného projektu VEGA sa v rokoch 2018 až 2020 sa uskutočnili ďalšie terénne výskumy (Rimavská Sobota, Veľký Meder, Dunajská Streda a ďalšie obce v okrese Dunajská Streda) s cieľom získať ďalší empirický materiál na analýzu jazykovej krajiny a „vyplniť“ medzery, ktoré sme zistili pri spracovaní údajov z uvedených záverečných prác.

Počas terénnych výskumov boli vyhotovené fotografie a bola zdokumentovaná – niekde úplne, inde čiastočne – jazyková krajina 82 obcí a miest na juhu Slovenska. Skúmané lokality si študenti vybrali sami (vyberali si najmä svoje bydlisko a okolité obce), z tohto dôvodu vzorka nie je vyvážená regionálne. Počet skúmaných obcí podľa okresov je nasledovný: Dunajská Streda 16, Komárno 8, Galanta 10, Nové Zámky 12, Šaľa 2, Levice 21, Veľký Krtíš 2, Lučenec 1, Revúca 5, Rimavská Sobota 3, Rožňava 1, Trebišov 1. Vo výskumnej vzorke prevažujú dediny, miest je spolu 14, z toho 5 je okresných, z čoho vyplýva, že boli skúmané najmä menšie sídla. Zloženie vzorky z tohto aspektu je: 34 obcí do 1 000 obyvateľov, 28 obcí od 1 000 do 3 000 obyvateľov, 6 obcí (vrátane 1 mesta) od 3 000 do 5 000 obyvateľov a 13 miest nad 5 000 obyvateľov. Celkove v týchto mestách a obciach žije podľa posledného sčítania ľudu 276 992 osôb. Podľa sčítania obyvateľov z roku 2011 je podiel obyvateľov maďarskej národnosti takýto: 20 – 50 % v 16 obciach (celkovo 20 %) ¹¹; 50 – 80 % v 44 obciach (53 %), nad 80 % v 22 obciach (27 %).

¹⁰ V našom ústave boli obhájené aj záverečné práce, ktoré boli zamerané na niektoré špecifické oblasti jazykovej krajiny, ako napr. jazyky textov v interiéroch vybraných inštitúcií, najmä mestských a obecných úradov a škôl; skúmanie webových sídiel vybraných obcí, teda skúmanie virtuálnej jazykovej krajiny. V tomto príspevku sa týmito prácami nebudeme zaoberať.

¹¹ Vo vzorke máme aj jedno mesto (Šaľa), kde je podiel obyvateľov maďarskej národnosti v súčasnosti menší ako 20 %, avšak patrí medzi obce, na ktoré sa vzťahuje zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín.

3.2. Metodologické otázky

Študenti mali za úlohu fotograficky zdokumentovať a podľa kategorizácie P. Laihonena štatisticky spracovať všetky nápisy s textami v skúmaných obciach. Z vlastných skúseností sme predpokladali, že v obciach patriacich do rovnakej veľkostnej skupiny bude počet pozbieraných nápisov približne rovnaký, v prípade niektorých obcí sme však zaznamenali veľké rozdiely. Ako sme zistili, dôvody boli rôzne:

a) v mestách a vo väčších obciach študenti dokumentovali len nápisy v centre, okrajové časti vynechali;

b) študenti rôzne chápali pojem samostatný nápis a rôzne ich započítali. Aj P. Laihonen (Laihonen, 2012) poukázal na to, že medzi odborníkmi nie je zhoda v tom, čo je jednotkou analýzy, teda samostatným znakom (sign)¹² v rámci jazykovej krajiny. Problémom je, že ani on presne neuviedol, podľa akých kritérií si vybral skúmané nápisy, podľa fotografického materiálu sa však môžeme domnievať, že hlavným kritériom bolo, že nosič (tabuľa, plagát, papier a pod.) bol fyzicky oddelený od iných nosičov, máme však doložené aj prípady, keď sa tá istá informácia v slovenskom a maďarskom jazyku nachádza na rôznych nosičoch. Ďalej sú problematické nápisy rovnakého typu, napríklad označenia ulíc, informačné tabule a pod. P. Laihonen ich započítal (bez ohľadu na skutočný počet) iba raz. Takto postupovali väčšinou aj študenti, čo je takisto problematické, lebo máme doložené prípady, keď na tom istom stĺpe sú umiestnené aj jednojazyčné a dvojjazyčné informačné tabule.

c) Podobne nebola jednotná interpretácia firemných tabúl, najmä z hľadiska cudzojazyčnej zložky. Ide o prípady, keď logonymum je cudzie (anglické) slovo, ale typ (teda či ide o reštauráciu, kaviareň, penzión) je uvedený v slovenčine alebo v slovenčine a maďarčine. V prípade takýchto nápisov si študenti všimli väčšinou len apelatívnu zložku, ale boli aj takí, ktorí započítali aj proprium, to znamená, že niektorí zaradili tieto nápisy medzi dvojjazyčné, iní medzi viacjazyčné.

d) Napokon treba spomenúť aspekt, ktorý by sme mohli nazvať subjektívne vnímanie jazykovej krajiny. Z analýzy fotodokumentácie vyplynulo, že študenti väčšinou zdokumentovali pomerne veľké, nápadné tabule, menšie menej. Napríklad na dverách obchodov býva viac osobitných nosičov, avšak niektorí študenti zdokumentovali len text otváracích hodín, iní ani to; vo fotodokumentácii tak nemáme príklady textov ako *Akceptujeme stravné listky, Tu môžete platiť platobnými*

¹² Ako slovenský ekvivalent anglického slova *sign* používa Z. Gašová termín *nosič*, resp. synonymné výrazy *nápis* alebo *nápis s textom* (Gašová, 2020, s. 70). M. Ferenčík rozlišuje nosič (ako fyzický objekt) a jeho „obsah“, lebo jednotku analýzy nazýva ako „(multimodálny) semiotický objekt JK, ktorý je zreteľne oddelený od iných semiotických objektov, ktorý je umiestnený na materiálnom nosiči (napr. tabuľa, plagát, výklad), ktorý je viditeľný z ulice a ktorý obsahuje nápis“ (Ferenčík, 2015, s. 51). V tomto príspevku sa zaoberáme len textami, preto budeme používať slovo *nápis* (v zmysle *sign*).

kartami, lebo sú to malé nálepky (obr. 3). Pravdepodobne aj tým možno vysvetliť pomerne malý počet komerčných nápisov uvedených v jednotlivých prácach.¹³

3.3. Kategorizácia nápisov podľa aktérov

Pokiaľ ide o kategorizáciu nápisov s textom, už R. Landry a R. Y. Bourhis poukázali na to (Landry – Bourhis, 1997, s. 26 – 27), že v podmienkach viacjazyčnosti a diglosnej situácie je užitočné rozlišovať medzi súkromnými a vládnyymi (úradnými) nápismi, lebo podoba vládnych nápisov závisí od jazykovej politiky vlády či štátu, zatiaľ čo do súkromných nápisov by sa z úradnej moci nemalo zasahovať. Neskôr sa na rozlíšenie týchto dvoch typov nápisov začali používať termíny *top-down* a *bottom-up* (pozri napr. Cenoz – Gorter, 2006), lenže v analýze konkrétnych lokalít v zahraničí sa s týmto rozlíšením obyčajne nepracuje, a to najmä z dôvodu, že sa skúmajú a analyzujú skoro výlučne komerčné nápisy. Výskumy P. Laihonena však poukázali na to, že v našich podmienkach je užitočné pracovať s viacerými kategóriami, lebo medzi jednotlivými kategóriami textov/nápisov a jazykmi je korelácia. P. Laihonen pracuje s týmito kategóriami: medzinárodné nápisy, štátne nápisy, nápisy (miestnej) samosprávy, komerčné nápisy, nápisy spolkov a občianskych združení, cirkevné nápisy a súkromné nápisy. Pri kategorizácii nápisov vychádza najmä z toho, kto ich uverejnil, umiestnil alebo objednal, resp. aký je ich obsah (Laihonen, 2015a, s. 182). Túto kategorizáciu aplikovali aj študenti, pričom mali problémy so zaradením niektorých nápisov, a preto mnohí zaviedli aj kategóriu „iné nápisy“.

Pre jednoznačnejšiu kategorizáciu by bolo lepšie vychádzať z komunikačného modelu Bernarda Spolského (Spolsky, 2009, s. 65). Podľa neho vo verejnom priestore z hľadiska nápisov možno rozlišovať rôznych participantov, sú to: a) vlastník nápisu, b) producent, ten, kto vyrobil/vyrába skúmaný nápis, c) verejnosť ako taká (čitateľ, príjemca informácie), d) externá autorita. Podľa tohto modelu teda budeme rozlišovať týchto aktérov¹⁴:

a) Vlastník: ten, kto umiestnil alebo má právo umiestniť nápis (niekedy sa tento aktér nazýva ako iniciátor), väčšinou je to vlastník objektu, na ktorom je umiestnený nosič. Vlastníkom môže byť napr. súkromná osoba, obchodník, orgán štátnej správy.

b) Externý dodávateľ, producent¹⁵ skúmaného nápisu. Tu nemáme na mysli len zhotoviteľa alebo konkrétneho dodávateľa nápisu, ktorý podľa návodu a pokynov

¹³ Veľa závisí, samozrejme, aj od zodpovedného prístupu študentov, keďže sa však nerobila dodatočná kontrola, nemôžeme s určitosťou povedať, ktoré údaje nie sú spoľahlivé. Len na porovnanie uvedieme, že P. Laihonen v dvoch obciach (Reca, počet obyvateľov 1 378, Maďari 37 %; Trhová Hradská, 2 160 obyvateľov, Maďari 90 %) vyhotovil viac ako 1 000 fotografií, v podobne veľkých obciach študenti vyhotovili v priemere 200 fotografií, pričom medzi počtami boli veľké rozdiely.

¹⁴ Termín aktér používame namiesto participant, pretože tým chceme naznačiť, že ide o subjekty, ktoré aktívne zasahujú do jazykovej krajiny, aktívne ju utvárajú.

¹⁵ Poznámame, že M. Ferenčík (Ferenčík, 2015, s. 52 – 53) *producentom* nazýva toho, kto „správu napíše a umiestni ju vo výstavnom semiotickom priestore“, zároveň je to majiteľ komerčného subjektu, autorom správy, zároveň on je zodpovedným za jej obsah. Ferenčík teda termínom *producent* nazýva aktéra, ktorý je v tomto príspevku nazývaný ako *vlastník* (nápisu).

vlastníka vyhotoví nápis, ale takých producentov, ktorí napríklad predávajú určitý typ nápisov alebo posielajú vlastné reklamy svojim partnerom. Na text a podobu týchto reklamných nosičov samotný vlastník objektu nemá vplyv, pričom väčšinou ide o veľkorozmerné plagáty, bannery, plachty a pod., ktoré výrazne ovplyvňujú jazykovú krajinu tej-ktorej lokality (obr. č. 4, 5, 6).

c) Verejnosť, príjemca informácie môže tiež aktívne zasahovať do jazykovej krajiny. Možno sem zaradiť verbálne a neverbálne prejavy, ako napr. vyjadrenie súhlasu alebo nesúhlasu na facebooku, pretretie alebo prečiarknutie textu (napríklad názvu obce v menšinovom jazyku na dopravnej tabuli), ale takto možno hodnotiť aj spomínané aktivity jazykových aktivistov.

d) Externými autoritami môžu byť štátne orgány alebo miestna samospráva. Napríklad vďaka aktivitám splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny sa inštalovali aj maďarské informačné nápisy v obchodoch Billa a Tesco v obciach s maďarským obyvateľstvom. Aktuálne v súvislosti s pandemiou splnomocnenec upozorňuje orgány verejnej správy, obchodníkov a pod., aby v súlade s § 4 ods. 6 zák. č. 184/1999 Z. z. „všetky informácie, nápisy a oznamy v súvislosti so súčasnou mimoriadnou situáciou uverejňovali v menšinových obciach aj v menšinových jazykoch“.¹⁶ Zrejme aj z tohto dôvodu sú na dverách mnohých obchodov vylepené základné pokyny dvojjazyčne (obr. č. 7).

P. Laihonon (2012) konštatuje, že tzv. medzinárodné nápisy sú len v slovenčine. Ide o nápisy, ktoré informujú o tom, že projekt sa uskutočnil vďaka finančnej pomoci EÚ (alebo niektorých z európskych fondov). V našom materiáli sú fotografie slovensko-maďarských dvojjazyčných medzinárodných tabúl o tom, že projekt (napr. rekonštrukcia školy, kostola) podporilo aj Maďarsko (maďarská vláda). O texte nápisu rozhoduje poskytovateľ dotácie, v prípade dotácií z fondov EÚ je to slovenské ministerstvo ako riadiaci orgán, v prípade dotácií z Maďarska príslušný maďarský orgán, pričom tieto externé autority sú zároveň aj producentom nápisu, lebo tieto informačné tabule o poskytnutí dotácie majú predpísaný obsah aj formu a sú rovnaké (obr. č. 8, 9, 10).

Externou autoritou môžu byť aj miestne samosprávy, keď napríklad rôznymi spôsobmi vplývajú na obchodníkov, aby informácie uverejnili aj v maďarskom jazyku.

Vlastníkov možno tiež ďalej kategorizovať, a to podľa toho, ktorý zákon sa na nich vzťahuje. Podľa zákona č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku SR musia byť všetky nápisy v slovenčine. Toto ustanovenie sa nevzťahuje na súkromné osoby – podnikateľov; právnické osoby a podnikatelia musia uverejniť nápisy v slovenčine, za určitých okolností môžu uverejniť aj text v inom jazyku. Z tohto dôvodu všetky nápisy u nás – s výnimkou nápisov súkromných osôb – patria do top-down skupiny. V prípade orgánov verejnej správy je smerodajný zákon č. 184/1999 Z. z. o používa-

¹⁶ V súčasnosti (december 2020) sa tento oznam nachádza na úvodnej stránke úradu (<https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/>).

ní jazykov národnostných menšín. Podľa toho musia orgány verejnej správy niektoré texty (nápis) uverejniť v slovenčine a v jazyku príslušnej národnostnej menšiny (podľa charakteru obce), ďalej miestne samosprávy niektoré nápisy môžu, ale nemusia uverejniť aj v jazyku národnostnej menšiny (sem patria napr. označenia verejných priestranstiev alebo informačné tabule). Takéto rozdelenie aktérov umožňuje vysvetliť niektoré „anomálie“, teda niektoré nápisy, ktoré sú v analyzovaných prácach zaradené medzi štátne nápisy, sú len v slovenčine, iné sú dvojjazyčné.

Osobitnú skupinu „regulovaných“ nápisov tvoria označenia školských zariadení, na ktoré sa vzťahuje § 21 zákona č. 596/2003 o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. V skúmaných obciach fungujú školské zariadenia s výchovným a/alebo vyučovacím jazykom slovenským i maďarským a v súlade s uvedením ustanovením na týchto budovách sú umiestnené tabule len so slovenským alebo s dvojjazyčným nápisom. Podľa skúseností sú všetky školské budovy označené v súlade so zákonom.

4. SÚVISLOSTI MEDZI AKTÉRMÍ – VLASTNÍKMÍ A JAZYKMÍ NA ANALYZOVANÝCH NOSIČOCH

4.1. Jazyky v jazykovej krajine

Už P. Laihonon poukázal na to, že v skúmaných obciach prevažuje na nápisoch slovenčina, to znamená, že nápis je iba v slovenčine alebo okrem slovenčiny je tam aj iný text v inom jazyku, väčšinou v maďarčine. To sa potvrdilo aj v našich výskumoch: vo všetkých kategóriách nápisov a vo všetkých skúmaných obciach je najfrekventovanejším jazykom slovenčina. Zastúpenie slovenského textu je minimálne 80 %, sú však obce, kde viac ako 90 % nosičov obsahuje slovenský text (napríklad v Matúškove, Gemerskej Hôrke, v centre Rimavskej Soboty). Zastúpenie maďarčiny je oveľa nižšie, pohybuje sa od 25 do 55 %, pričom v obciach s vyšším podielom maďarského obyvateľstva je viac dvojjazyčných nápisov so slovenským a s maďarským textom. Platí to najmä v okrese Dunajská Streda, kde príslušníci maďarskej menšiny žijú v najväčšej koncentrácii (obr. č. 11, 12, 13, 14). Výlučne maďarský text sa vyskytuje typicky na starších pomníkoch (obr. č. 15).

Vo výraznej väčšine sa (ako jazyk) preferuje slovenčina, to znamená, že v prípade dvojjazyčných nápisov sa na prvom mieste uvádza slovenský text. Samozrejme, existujú aj výnimky, napríklad na prvom mieste je maďarčina, ale takých prípadov je menej (obr. č. 16, 17).

Z hľadiska obsahu informácie pre slovensko-maďarské a viacjazyčné nápisy je charakteristická duplikácia, to znamená, že tá istá informácia sa opakuje, väčšinou ide o preklad slovenského východiskového textu do iných jazykov, najmä do maďarčiny.¹⁷

¹⁷ Patxi Laskurain-Ibarluzea (2020) rozlišuje podľa M. Rehovej (2004) rôzne stratégie prekladu viacjazyčných nápisov: *duplicating, fragmentary multilingual writing, overlapping, complementary*.

V našom materiáli máme pomerne málo cudzojazyčných nápisov, dôvody sme uviedli vyššie. V prípade cudzojazyčných textov prevažuje angličtina, ktorá sa ako globálny jazyk vyskytuje najmä v komerčnej oblasti, resp. na viacjazyčných informačných nápisoch pre turistov. Oproti tomu nemčina sa podľa nášho materiálu vyskytuje len v turistickom diskurze (obr. č. 18, 19). Na komerčných nápisoch sa vyskytli aj iné jazyky: taliančina, turečtina a čínština (obr. č. 20). Tieto jazyky majú oproti angličtine veľmi obmedzené používanie. Latinčina je spätá s katolíckou cirkvou. Počas dodatočného výskumu sme dokumentovali nápisy v rómčine a hebrejčine (napísané hebrejským písmom). Napriek početnosti rómskej menšiny rómčina vo verejných nápisoch úplne absentuje. V skúmaných obciach (najmä v okresoch Rimavská Sobota a Revúca) žije pomerne veľa Rómov, oficiálne je ich podiel na celkovom počte obyvateľstva menší ako 20 %, teda v týchto obciach nie sú oficiálne rómske nápisy (napr. označenie obecného úradu). Zatiaľ máme dokumentované tri nápisy v Dunajskej Strede, na všetkých troch je slovenský, maďarský a rómsky text. Ide o pomník rómskeho holokaustu (obr. č. 21), vedľa neho informačný text o pomníku a nápis na jednej budove v priemyselnej zóne mesta, kde bývajú Rómovia. Hebrejčina sa vyskytuje – spolu so slovenčinou a maďarčinou – na pomníkoch holokaustu, napr. v Dunajskej Strede a vo Veľkom Mederi (obr. č. 22). Usudzujeme teda, že jazyk marginalizovanej rómskej komunity sa používa na verejných nápisoch v podobnej funkcii ako jazyk bývalých obyvateľov týchto miest, teda má pietnu funkciu (porov. Škařupová, 2020, 35 – 36).

4.2. Charakteristika nápisov podľa vlastníkov

Keď analyzujeme nápisy a jazyky z hľadiska vlastníkov¹⁸, môžeme konštatovať nasledovné:

a) Úradné nápisy uverejnené štátnymi orgánmi a orgánmi vyšších územných celkov sú v zásade slovenské, výnimku tvoria tie, na ktoré sa vzťahuje zákon č. 184/1999 Z. z., a z tohto dôvodu sú dvojjazyčné, teda obsahujú aj maďarský text. Potvrdzuje to aj správa Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny: z opýtaných 89 úradov len v jednom prípade nebol označený príslušný orgán štátnej správy v menšinovom jazyku. V správe nie sú uvedené jednotlivé menšinové jazyky, ale tieto orgány sídlia najmä v mestách, kde maďarské obyvateľstvo dosahuje 20 %, preto sú tieto nápisy dvojjazyčné. Podľa typu sú to: okresné úrady, daňové úrady, colné úrady, úrady práce a sociálnych vecí, úrady verejného zdravotníctva, archívy a pod. (Správa o stave..., 2018, s. 62). Ostatné texty týchto orgánov sú uverejnené v slovenskom jazyku. Platí to aj pre informovanie verejnosti o všeobecne záväzných predpisoch, ktoré sa týkajú činnosti týchto orgánov, ako aj informácií týkajúcich sa

V našom materiáli sme okrem prevažujúcej duplikácie zaznamenali tzv. fragmentáciu, v našom prípade sú to slovenské texty, ktorých časť je preložená do maďarčiny.

¹⁸ Na základe empirického materiálu výraznú väčšinu tvoria tieto nápisy: „štátne“ nápisy, nápisy miestnych samospráv, nápisy subjektov v komerčnej sfére a nápisy súkromníkov.

ohrozenia života, zdravia, bezpečnosti alebo majetku občanov: až 83 % opýtaných uviedlo, že tieto informácie majú uverejnené len v slovenčine (ibid., s. 70).¹⁹

K jednojazyčným slovenským textom možno zaradiť aj texty samosprávnych krajov, aj keď sú umiestnené v obci, na ktorú sa vzťahuje zákon č. 184/1999 Z. z. Výnimku tvoria niektoré inštitúcie, ktorých zriaďovateľom sú samosprávne kraje. V správe úradu splnomocnenca sa uvádza, že 70 % inštitúcií (sú to najmä sociálne zariadenia) v zriaďovateľskej pôsobnosti Nitrianskeho samosprávneho kraja bolo označených dvojjazyčne (ibid., s. 57).

b) Nápisы miestnej samosprávy. V tejto kategórii je najviac slovensko-maďarských dvojjazyčných nápisov. Podľa správy úradu splnomocnenca vlády až 98 % obcí je označených v maďarskom jazyku (na dopravnej tabuli), v súčasnosti sú tabule so slovenským a maďarským nápisom väčšinou rovnaké (obr. č. 23, 24). Výstražné nápisy sú oproti tomu väčšinou len v slovenčine (35 % obcí uviedlo slovenčinu, v 31 % obcí čiastočne aj maďarčinu, pozri Správa o stave..., 2018, s. 46). Na budovách orgánov verejnej správy (obecný úrad, mestský úrad a matričný úrad) sú umiestnené dvojjazyčné tabule (94 % – podľa Správa o stave..., 2018, s. 28).

Medzi jednotlivými miestnymi samosprávami sú rozdiely najmä v tom, do akej miery využívajú možnosť umiestniť na území obce dvojjazyčné nápisy. Podľa § 4 ods. 3 zákona č. 184/1999 Z. z. „označenie obce v jazyku menšiny sa v obci podľa § 2 ods. 1 môže uvádzať aj pri označení železničnej stanice, autobusovej stanice, letiska a prístavu“. Podľa § 4 ods. 4 zákona „obec podľa § 2 ods. 1 môže na svojom území označovať ulice a iné miestne geografické značenia aj v jazyku menšiny“. Mnohé obce – najmä v okresoch Dunajská Streda a Komárno – využívajú tieto možnosti, predovšetkým ide o dvojjazyčné nápisy na autobusových zastávkach (obr. č. 25) a o rôzne informačné tabule (obr. č. 26, 27, 28). Jasone Cenozová a Durk Gorter skúmali nápisy (najmä komerčné) na vybraných uliciach v mestách Ljouwert (Holandsko – Frízsko) a Donostia (Španielsko – Baskicko) a zistili, že v Donostii je viac baskických nápisov ako v Ljouwerte frízskych. Tento rozdiel vysvetlili najmä zvýšenou aktívnou podporou baskického jazyka; podľa nich rozdielna jazyková politika štátov sa odzrkadľuje aj v nápisoch typu bottom-up (Cenoz – Gorter, 2006, s. 78). Na Slovensku sú legislatívne prostredie a jazyková politika štátu rovnaké pre všetky subjekty, ale práve jazyková politika jednotlivých miestnych samospráv môže mať podobné účinky. Ako príklad môžeme uviesť pomer jednojazyčných slovenských a dvojjazyčných slovensko-maďarských nosičov umiestnených samosprávou a ekonomickými subjektmi v Čiernej nad Tisou a Topoľníkoch (Nagyová, 2020, s. 34; Vaszily, 2020, s. 22):

¹⁹ K štátnym nápisom možno zaradiť dopravné tabule, ktoré sú umiestnené pri cestách v správe štátu. Z iniciatívy splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny L. Bukovszkého boli tieto texty (texty typu *Vjazd zakázany*) preložené do príslušných menšinových jazykov a sú uverejnené na webovom portáli, zatiaľ však nebola schválená novela príslušnej vyhlášky o dopravnom značení, preto nie je možné používať dopravné značky s doplnujúcimi tabuľkami v menšinových jazykoch.

Názov	Počet obyvateľov	Maďari %	Nápisy meštkej/obecnej samosprávy		Komerčné nápisy	
			SK	SK+HU	SK	SK+HU
Čierna nad Tisou	3885	62 %	12 (63 %)	7 (37 %)	32 (82 %)	7 (22 %)
Topoľníky	3045	88 %	1 (7 %)	14 (93 %)	20 (45 %)	24 (55 %)

Samozrejme, nemôžeme s istotou vyhlásiť, že existuje priama súvislosť medzi „správaním“ samosprávy a komerčných subjektov, samosprávy však môžu vytvoriť miestnu jazykovú krajinu, ktorá pôsobí povzbudzujúco na iné subjekty.

c) V skupine nápisov komerčných subjektov sme zaznamenali najviac cudzojazyčných, najmä anglických nápisov, ktoré sa väčšinou nachádzajú na firemných tabuliach ako súčasť obchodného názvu alebo značky: *Sport Zone, 4Toys, BigMan shop, Nature Spirit, Shoes & Bags; Luxury Hair Salon, Fitness & Lifestyle; Pretty Fashion, Fish house, Maxima fashion, GSM Clinic, Janka nails, Erika Hair Style, The Notorious, Wau fashion, E-shop, Natura shop* a pod. (obr. č. 29, 30, 31). Okrem toho boli ešte dokumentované nápisy (len v angličtine): *Open, Closed, For Sale, Online ready, Last minute, Sale*. Tieto nápisy sa vyskytujú najmä v mestskom prostredí a vo väčších obciach, lebo sú umiestnené na obchodoch a prevádzkach, ktoré sú typické pre mestá.

Samozrejme, aj v kategórii komerčných nápisov dominovali slovenské nápisy, podľa charakteru obce/mesta (výrazné vs. nižšie zastúpenie maďarskej menšiny) sú frekventovanejšie alebo menej frekventované dvojazyčné slovensko-maďarské nápisy. Z tohto hľadiska možno jednoznačne rozlíšiť dve skupiny vlastníkov. Na nápisoch tých subjektov, ktorí majú viac prevádzok alebo pobočiek v regiónoch, sa skoro výlučne vyskytuje slovenský text. Sem patria obchodné reťazce, banky, poisťovne, čerpacie stanice, spoločnosti v sieťových odvetviach (vodárenské a energetické spoločnosti, SPP) a pod. V prevádzkach niektorých obchodných reťazcov (najmä COOP Jednota, menej Tesco a Billa) sa nachádzajú aj dvojazyčné nápisy (označujú umiestnenie jednotlivých druhov tovaru), ostatné nápisy sú v slovenčine. Dvojazyčné nápisy sa vyskytujú najmä v prevádzkach živnostníkov, ktorí poskytujú služby miestnemu obyvateľstvu, ako sú napr. potraviny (samostatné), mäsiarstvo, zeleniny, kadeníctvo, kvety, rozličný tovar, novinové stánky a pod. (obr. č. 32, 33, 34) V prípade týchto prevádzok ide o nasledovné typy nápisov: firemné tabule (s logomom alebo bez), otváracie hodiny a ponúkaný tovar alebo služba. V dedinách a mestách s menším podielom maďarského obyvateľstva bývajú dvojazyčné len firemné tabule (obr. č. 35), v dominantne maďarských lokalitách všetky spomenuté typy (obr. č. 36, 37, 38).

Dvojazyčnými tabuľami sú označené často kancelárie advokátov, notárov, geodetov a ordinácie súkromných lekárov – a to aj v mestách, kde v skupine komerčných nápisov prevažujú jednojazyčné slovenské (obr. č. 39, 40, 41). Tento jav možno vysvetliť tým, že v týchto profesiách zohráva dôležitú úlohu jazyk, s klientom treba konzultovať občas veľmi zložité témy.

Na dverách alebo vo výkladnej skrini komerčných prevádzok bývajú umiestnené reklamné materiály externých producentov, ktoré sú väčšinou v slovenčine.

d) Nápisý súkromníkov. V tejto kategórii tiež prevažujú jednojazyčné slovenské nápisy, a to predovšetkým z tohto dôvodu, že sú to najmä nápisy na nosičoch vyhotovených externými producentmi, ako napr. poštové schránky s nápisom *Pošta, Noviny*, tabule upozorňujúce na prítomnosť psa s rôznym textom. Aj P. Laihonen (Laihonen, 2012) upozornil na to, že jazyk tabúl typu *Pozor, zlý pes!* závisí od toho, kde boli kúpené: ak na Slovensku, potom je text v slovenčine, maďarské nápisy sa oproti tomu vyskytujú na nosičoch, ktoré boli kúpené v Maďarsku. V našom materiáli máme aj niekoľko vlastnoručne vyrobených dvojazyčných nápisov (obr. č. 42, 43, 44). Najmä v mestách sa stretávame s nápismi typu *Neparkovať, Zákaz parkovania*, tieto sú skoro výlučne slovenské. Ostatné príležitostné nápisy môžu byť slovenské alebo dvojazyčné (obr. č. 45).

ZÁVER

Keď chceme odpovedať na otázku, aká je jazyková krajina v mestách a v obciach s maďarským obyvateľstvom, môžeme konštatovať, že je veľmi podobná ako v iných regiónoch Slovenska, čo je dané najmä jednotným legislatívnym a ekonomickým prostredím. Rozdiel je v tom, že okrem prevažujúcej slovenčiny a „globálnej“ angličtiny v komerčnej sfére je v jazykovej krajine týchto lokalít prítomná aj maďarčina. Z hľadiska utvárania jazykovej krajiny v skúmaných obciach a mestách sú najdôležitejšími aktérmi miestne samosprávy a komerčná sféra. Kým miestne samosprávy sa – najmä v obciach s výraznou dominanciou maďarského jazyka – usilujú o vyváženjšiu reprezentáciu maďarčiny vo verejnom priestore a ich nápisy posilňujú pocit lokálnosti, na nápisoch komerčnej sféry sa odzrkadľujú globálne tendencie.

Už R. Landry a R. Bourhis poukázali na to, že jazyková krajina má informatívnu a symbolickú funkciu (Landry – Bourhis, 1997). Jazyková krajina slúži na vymedzenie územia určitej jazykovej skupiny (informatívna funkcia), v našom prípade dvojazyčné nápisy s maďarským textom vymedzujú región s maďarským obyvateľstvom, pričom v rámci celého južného regiónu sa najmä okresy Dunajská Streda a Komárno pociťujú – vzhľadom na vyšší počet slovensko-maďarských dvojazyčných nápisov ako v iných okresoch – ako „maďarské“ územie. Symbolická funkcia jazykovej krajiny spočíva v tom, že vizuálna prítomnosť jazyka vo verejnom priestore posilňuje vnímanie príslušného jazyka ako hodnoty (Landry – Bourhis, 1997, s. 27). Z tohto aspektu sa najhodnotnejším jazykom v očiach Slovákov, ale i príslušníkov menšín javí slovenčina, menej hodnotným je maďarčina (p. Laihonen, 2012), oproti tomu rómčina – ktorá v jazykovej krajine skoro úplne abscentuje – je najmenej hodnotná.

B. Spolsky (2009, s. 69 – 70) vymedzuje dve funkcie verejných nápisov: komunikatívnu (informovanie, inštruovanie, presvedčanie) a symbolickú (vyjadrenie príslušnosti, vlastníctva a jazykovej dominancie, moci). Z hľadiska komunikatívnej

funkcie je dôležité, komu sú verejné nápisy určené. V našom prípade sú slovenské nápisy určené všetkým obyvateľom Slovenska, oproti tomu maďarské nápisy sú určené príslušníkom maďarskej menšiny na Slovensku alebo tým, ktorí pri komunikácii uprednostňujú maďarský jazyk. Takéto chápanie „adresáta“ je evidentné napríklad z reakcií niektorých majiteľov obchodov, ktorí absenciu maďarských nápisov odôvodnili tým, že slovenčinu ovláda alebo by mal ovládať každý, z tohto dôvodu sú maďarské nápisy zbytočné. Podobné reakcie nie sú ojedinelé, vyskytujú sa aj v iných krajinách (porov. Gillinger et al., 2012; Sloboda et al., 2012). Oproti tomu maďarčina – a ešte viac rómčina – sú in-group jazykom, ktorý slúži na komunikáciu v rámci danej komunity. V súčasnosti je maďarská komunita na Slovensku dvojjazyčná, pre Maďarov teda dvojjazyčné nápisy s identickým obsahom sprostredkujúajú tú istú informáciu v slovenskom a v maďarskom jazyku, čo odporuje princípu jazykovej ekonomickosti. Tento problém možno riešiť rôznymi spôsobmi: jednojazyčnými nápismi v slovenčine – na to je viac príkladov, jednojazyčnými maďarskými nápismi – sem možno zaradiť pozvánky určené konkrétnej skupine osôb (napríklad rodičom žiakov navštevujúcich školy s maďarským vyučovacím jazykom), značkami, piktoqramami²⁰ alebo jazykovo neutrálnymi nápismi. V komerčnej sfére ako neutrálné možno hodnotiť anglické alebo vôbec cudzojazyčné logonymá, ktoré možno interpretovať aj z aspektu onymickej nominácie: identifikujú daný objekt v inom jazyku, aký sa v danom regióne, lokalite používa, z tohto dôvodu sú vhodné na oslovenie slovensky i maďarsky hovoriacej klientely.

Z hľadiska symbolickej funkcie nápisov jazykovo neutrálné nápisy v dvojjazyčnom prostredí sú „užitočné“ aj preto, lebo nevyjadrujú jazykovú dominanciu. Ako príklad môžeme uviesť – okrem cudzích logonym – aj súčasné používanie latinčiny najmä v cirkevnom prostredí.²¹ Maďarské texty na dvojjazyčných nápisoch sú typicky umiestnené po slovenskom texte, opačné poradie jazykov sa vyskytuje najmä na komerčných a súkromných nápisoch (vrátane nápisov organizácií a cirkví). Podľa nášho názoru v tomto poradí jazykov sa odzrkadľuje jednak etnická i hodnotová orientácia vlastníka, ale aj to, že lokálne dominantným jazykom v týchto obciach je maďarčina.

Bibliografia

BACKHAUS, Peter: *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters 2007. 158 s.

BACKHAUS, Peter: *Linguistic Landscape*. In: *The Routledge Handbook of Japanese Sociolinguistics*. Eds. P. Heinrich – Y. Ohara. Routledge 2019, s. 158 – 169.

²⁰ Sem možno zaradiť rôzne zákazové značky, ako napr. zákaz stáť, zákaz vstupovať so zvieratami, zákaz vstupu so zmrzlinou.

²¹ Vo farskom kostole v Rimavskej Sobote boli vymenené pôvodné maďarské nápisy pod obrazmi – výjavmi krížovej cesty – za latinské; v Žiranoch na novú bránu cintorína inštalovali latinský nápis „Resureximus“. Tieto nápisy sú určené slovenským i maďarským veriacim.

BAUKO, Ján: Kétnyelvűség és névszemiotikai tájkép. Kisebbségi névtörvények és vizuális tulajdonnév-használat Szlovákiában [Dvojjazyčnosť a propriálno-semiotický obraz krajiny. Menšinové propriálne zákony a vizuálna reprezentácia vlastných mien na Slovensku]. In: *Névtani Értesítő*, 2015, č. 37, s. 179 – 194.

BAUKO, Ján: Komárom (Komárno) névszemiotikai tájképe [Propriálno-semiotický obraz Komárna]. In: *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Eds. E. M. Tódor – E. Tankó – Zs. Dégi. Kolozsvár: Scientia 2018, s. 55 – 70.

BAUKO, Ján: Propriálno-semiotický obraz bilingválnych obcí Slovenska. In: *Konvergenzie a divergenzie v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia*. Eds. A. Chomová – J. Krško – I. Valentová. Bratislava: Veda 2019a, s. 138 – 148.

BAUKO, Ján: Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában [Spoločenské fungovanie proprií. Maďarské onomastické výskumy na Slovensku]. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke 2019b. 228 s.

CENOZ, Jasone – GORTER, Durk. Linguistic Landscape and Minority Languages. In: *International Journal of Multilingualism*, 2006, roč. 3, č. 1, s. 67 – 80.

CSERNICKSKÓ, István: Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéről [Svetlo a tieň. O jazykovej krajine Zakarpatskej oblasti]. Ungvár [Užhorod]: Autdor-Shark 2019.

ĐURIŠOVÁ, Alena (ed.): *Od textu k překladu XIV. 2. Časť. Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů 2020.

FERENČÍK, Milan: English in the 'Glocalized' World: English Language Profile of a Local Linguistic Landscape from a Pluriparadigmatic Perspective. In: *Language, Literature and Culture in the Changing Transatlantic World. II. ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS*. Eds. M. Ferenčík – K. Bednárová-Gibová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013, s. 27 – 44.

FERENČÍK, Milan: Zákaz vjazdu – súkromný pozemok: konštruovanie súkromného priestoru v miestnej jazykovej krajine. In: *Registre jazyka a jazykovedy (II)*. Eds. J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita 2014, s. 295 – 302.

FERENČÍK, Milan: Jazyk v meste. Angličtina vo vizuálnej semiotike mestskej jazykovej krajiny. In: *Médiá a text 5*. Eds. M. Bočák – L. Regrutová – J. Rusnák. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015, s. 48 – 60.

GAŠOVÁ, Zuzana: Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade „Krčmy na Zelenej“ v Bratislave. In: *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Ed. R. Štefančík. Bratislava: EKONÓM 2020, s. 69 – 82.

GILLINGER SZABÓ, Eszter – SLOBODA, Marián – ŠIMIČIĆ, Lucija – VIGERS, Dick: Discourse coalitions for and against minority languages on signs: linguistic landscape as a social issue. In: *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Eds. D. Gorter – H. F. Marten – L. Van Mensel. Palgrave Macmillan 2012, s. 263 – 280.

GORTER, Durk: Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In: *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*, Ed. D. Gorter. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters 2006, s. 1 – 6.

GORTER, Durk – CENOZ, Jasone: Theoretical development of linguistic landscape studies. In: *Linguistic Landscape*, 2020, roč. 6, č. 1, s. 16 – 22.

GORTER, Durk – MARTEN, Heiko, F. – VAN MENSEL, Luk: *Minority Languages in the Linguistic Landscapes*. Basingstone: Palgrave Macmillan 2012.

GYŐRIOVÁ BAKOVÁ, Eva: Bilingvizmus južného Slovenska. In: *Language and The Environment II*. Eds. U. Michalik – M. Michalska-Suchanek. Gliwice: Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, 2013, s. 50 – 57.

HORONY, Ákos – OROSZ, Örs – SZALAY, Zoltán: A hely nyelvei, a nyelv helyei. A kisebbségi nyelvi jogok története Szlovákiában 1918 – 2012 [Jazyky miesta, miesta jazykov. Dejiny menšinových jazykových práv na Slovensku 1918 – 2012]. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet 2012.

ISTÓK, Vojtech – TÓTH, Sándor János: Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do roku 2019. In: *Od textu k prekladu XIV. 2. Časť. Linguistic Landscape*. Ed. A. Ďurišová. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů 2020, s. 16 – 23.

KRŠKO, Jaromír: Všeobecnolingvistické aspekty onymie. Z problematiky onymického komunikačného registra. Banská Bystrica: Belianum 2016.

LAIHONEN, Petteri 2012: Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban [Jazyková krajina v dvoch obciach v okresoch Dunajská Streda a Senec]. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2012, č. 3, s. 27 – 50.

LAIHONEN, Petteri: Linguistic Landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia. In: *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions. Language Competence and Language Awareness in Europe 7*. Eds. M. Laitinen – A. Zabrodskaja. Peter Lang 2015a, s. 171 – 198.

LAIHONEN, Petteri: Indexing the Local, State and Global in the Contemporary Linguistic Landscape of a Hungarian Town in Slovakia. In: *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch. Sociolinguistica Slovaca 8*. Eds. J. Wachtarczyková – L. Satinská – S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2015b, s. 280 – 301.

LAIHONEN, Petteri: Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two ‘Hungarian’ villages in South-West Slovakia. In: *Language Policy*, 2016, roč. 15, č. 4, s. 373 – 391.

LANDRY, Rodrigue – BOURHIS, Richard Y.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An Empirical Study. In: *Jornal of Language and Social Psychology*, 1997, roč. 16, č. 1, s. 23 – 49.

LASKURIAN-IBARLUZEA, Patxi: The Linguistic Landscape of Chicago’s La Villita. In: *Place-making in the Declarative City*. Eds. B. Busse – I. H. Warnke – S. Smith. Berlin / Boston: De Gruyter 2020, s. 93 – 118. (e-kniha).

MISAD, Katalin: Vizuális nyelvhasználat Dél-Szlovákiában. Mutatvány Dunaszerdahely intézményeinek nyelvhasználatából [Vizuálne používanie jazyka na južnom Slovensku. Ukážky z praxe niektorých inštitúcií v Dunajskej Strede]. In: *Irodalmi Szemle*, 2016, roč. 59, č. 10, s. 58 – 74.

MRVA, Marianna – SZILVÁSSY, Tímea: Kétnyelvűség a dél-szlovákiai településeken [Dvojjazyčnosť v obciach a mestách na južnom Slovensku]. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2011, roč. XIII, č. 1, s. 37 – 58.

NAGYOVÁ, Klaudia: Nyárasd község nyelvi tájképének több szempontú vizsgálata [Skúmanie jazykovej krajiny obce Topoľníky z viacerých aspektov]. Bakalárska práca. Nitra: UKF 2020.

PRESINSZKY, Károly: Hogyan festenek nyelvi tájképeink? (Adatközlői vélekedések a vizuális nyelvhasználatról Szlovákiában) [Ako vyzerajú naše jazykové krajiny (Názory respondentov na vizuálne používanie jazykov na Slovensku)]. In: *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínű-*

ség. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet I. Eds. E. M. Tódor – E. Tankó – Zs. Dégi. Kolozsvár [Kluž]: Scientia 2018, s. 71 – 82.

PÜTZ, Martin – MUNDT, Neele (eds.): Expanding the Linguistic Landscape. Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource. Bristol: Multilingual Matters 2019. 302 + xii s.

PÜTZ, Martin – MUNDT, Neele: Multilingualism, Multimodality and Methodology: Linguistic Landscape Research in the Context of Assemblages, Ideologies and (In)visibility – An Introduction. In: Expanding the Linguistic Landscape. Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource. Eds. M. Pütz – N. Mundt. Bristol: Multilingual Matters 2019, s. 1 – 24.

REH, Mechthild: Multilingual writing: a reader oriented typology – with examples from Lira Municipality (Uganda). In: International Journal of the Sociology of Language, 2004, roč. 170, s. 4 – 41.

SATINSKÁ, Lucia: Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica. In: Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie. Ed: V. Patráš. Banská Bystrica: Belianum 2014, s. 157 – 167.

SLOBODA, Marián – ŠIMIČIČ, Lucija – SZABÓ GILLINGER, Eszter – VIGERS, Dick: The policies on public signage in minority languages and their reception in four traditionally bilingual European locations. In: Media and Communications Studies, 2012, roč. 63, č. 11, s. 51 – 88.

SPOLSKY, Bernard: Language Management. Cambridge: Cambridge University Press 2009. 308 s.

Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2017 – 2018. Úrad vlády Slovenskej republiky 2018. Dostupné online: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23467/1>

ŠKAŘUPOVÁ, Katarína: Jazyková krajina mesta Banská Bystrica. Bakalárska práca. Banská Bystrica: UMB 2020.

SZOTÁK, Szilvia: Feliratok, táblák, nyelvi sokszínűség: nyelvi tájkép Burgenlandban [Nápis, tabule, jazyková rozmanitosť: jazyková krajina v Burgenlande]. In: Acta Humana, 2016, č. 3, s. 107 – 131.

TÓDOR, Erika-Mária: A vizuális nyelvhasználat vizsgálata magyar nyelvterületeken [Skúmanie vizuálneho jazykovej praxe na územiach obývaných Maďarmi]. In: Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet (I.) Eds. E. M. Tódor – E. Tankó – Zs. Dégi Kolozsvár [Kluž]: Scientia 2018, s. 111 – 124.

VASZILY, Robert: Tiszecsernyő nyelvi látképének több szempontú vizsgálata [Skúmanie jazykovej krajiny v meste Čierna nad Tisou z viacerých aspektov]. Bakalárska práca. Nitra: UKF 2020.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Obr. 1 Ekel 2012

Obr. 2 Šamorín 2011

Obr. 3 Veľký Meder 2021

Obr. 5 Veľký Meder 2021

Obr. 4 Veľký meder 2021

Obr. 6 Veľký Meder 2021

Obr. 7 Dunajská Streda 2021

Obr. 8 Topoľníky 2020

Obr. 9 Topoľníky 2020

Obr. 10 Topoľníky 2020

Obr. 11 Dolný Štál 2020

Obr. 12 Dunajská Streda 2021

Obr. 13 Čierna nad Tisou 2020

Obr. 14 Topoľníky 2020

Obr. 15 Topoľníky 2020

Obr. 16 Čilizská Radvaň 2020

Obr. 17 Dun. Streda 2021

Obr. 18 Kúpele Číž 2017

Obr. 19 Zemné 2017

Obr. 20 Dunajská Streda 2020

Obr. 21 Dunajská Streda 2020

Obr. 22 Veľký Meder 2020

Obr. 23 Mad 2020

Obr. 24 Mad 2020

Obr. 25 Padán 2020

Obr. 26 Rimavská Sobota 2019

Obr. 27 Topoľníky 2020

Obr. 28 Zemné 2017

Obr. 29 Čierna nad Tisou 2020

Obr. 30 Kolárovo 2018

Obr. 31 Dunajská Streda 2020

Obr. 32 Veľký Meder 2020

Obr. 33 Rimavská Sobota 2019

Obr. 34 Kamenný Most 2018

Obr. 35 Čierna nad Tisou 2020

Obr. 36 Topoľníky 2020

Obr. 37 Kolárovo 2018

Obr. 38 Veľký Meder 2020

Obr. 39 Čierna nad Tisou 2020

Obr. 40 Rimavská Sobota 2019

Obr. 42 Čierna nad Tisou 2020

Obr. 44 Chanava 2017

Obr. 41 Rimavská Sobota 2019

Obr. 43 Topoľníky 2020

Obr. 45 Veľké Dvorníky 2018